

Экэнэмиичэскэй уруоктар

Иван Васильевич Яковлев аатынан Үгүлээт орто оскуолата биир сүрүн уратытынан – бизнес хайысханы үөрэнээччилэргэ киллэри, үөрэти. Быһатына эттэххэ билинни бутуурдаах, түргэн сайдыылаах олоххо бигэ тирэхтээх, инникигэ эрэллээх, бэйэтин оннун булунар, суолун солонор, олоххо бэлэмнээх ыччаты иитэн таһаары буолар.

Ити курдук үһүс сылын мин финансовай грамотнаска, экономической культураба эбии дьарык быһыытынан үөрэтэбин. Бу манна үөрэнээччилэр 100% хабыллаллар:

1-4 кылаас үөрэнээччилэригэр «Занимательная экономика»,

5-6 кылаас үөрэнээччилэригэр «Домашняя экономика»,

7-8 кылаас үөрэнээччилэригэр «Экономические задачи»,

9-11 кылаас үөрэнээччилэригэр «Основы предпринимательства», “Экономика и право”.

Нэдиэлэ5э кылаас аайы биирдии чаас буолар. Бу эбиэт кэннэ дьарыкка киирэр. Манна сыана туруорабыт уонна чиэппэри тумугунэн таабылга киирэр.

Дьэ манна тугу үөрэтэбитий?

Хас биирдиибит, бүгүммү күммээ5и олоххо үгүстүк экономическэй терминнэри туттабыт, (холобур, харчы, сыана, товар, хамнас, ороскуот, дохуот).

Билинни сайдыылаах олоххо экономикаба сыстыбакка, экономиканы хаарыйбакка, таарыйбакка күммээ5и олобу олоробут кыаллыбат. Эргийэн кэлэн экономика эйгэтигэр син биир сыстабыт, кыттыһабыт. Ол аата - экономиканан олохпутун олоробут.

Экономическэй толкуй, култуура атын сатабылы кытары сэргэ, обу кыра эрдэбиттэн тэннэ сайдыахтаах. Бу мантан сиэттэрэн үөрэнээччи инники идэтин талыыта, олоххо тирэхтээх буолуута тахсан кэлэр.

Алын сүһүөх кылаас үөрэнээччилэригэр сүрүн сорок кинилэри экономическэй культураба үөрэти буолар. Ол аата кыра кылаас үөрэнээччигэ үлэбэ сыстабас, идэ арааһын, дьэйтээ5и хаһаайыстыбатын билэр буолан тахсарыгар бу курс көмөлөһөр. Ол курдук: эппиэтинэстээх, толоругас, булгуччулаах, кыһаллыгас, харыстабыллаах сыһыаннаах, үлэни таптыыр, үлэбэ сыстабас буола тахсарыгар кыһанабыт. Үксүн оонньуунан, остуоруйанан, уруһуйунан, араас экскурсияларынан дьарыкпыт буолар.

5-6 кылаастарга «Домашняя экономика» предмета буолар. Манна хас биирдиибит потребноһыттан тахсан, дьэ кэргэммит бюджетын, дохуотун, ороскуотун, ону ааһан үлэ көрүммү, товар, өнө оноруута, услуга, атастаһы, рынок, конкуренция темаларын хаарыйабыт. Бу курстарга обулор хас биирдиилэрэ, тугу баһаралларыттан, туох потребностаахтарыттан сиэттэрэн, бу мал ханна хайдах оноһуларын, мань ким онорорун, ханна таһааралларыгар, рынокка тийэ үөрэтэбит.

Онтон 7-8 кылаастарга ити эппит потребноспытыттан саһалаан уже быһаччы уустук экономикаба киирэн барабыт. Холобур, производство, безработица, бааннар системалара, инфляция ону ааһан билинни дойду экономикатын үөрэтэбит, араас экономическэй задачалары суоттуубут.

Онтон бу курстар түмүктэрэ үрдүкү кылаастарга тахсар. Онно кинилэр «Основы предпринимательства» курска бу сылларга тугу билбиттэрин олоххо киллэрэргэ, практически туһанарга үөрэнэллэр. Манна дойду биллиилээх, ситиһиилээх предпринимателлэрин, бизнесменнарын үлэлэрин кытары билсиргэллэр, тыа сиригэр, чуолаан бу олорор нэһилиэкпитигэр хайа хайысханан предприниматель буолуохха сөбүн, билинни олоххо ордук туох наадалаабын, туох тийбэтин, ханнык хайысханан дьарыгырдахха, тугу сананы киллэрдэххэ нэһилиэкпит эбии сайдыаҕай диэн толкуйга үлэлиллэр. 11 кылааһы бүтэрэллэригэр бизнес-проект суруйан көмүскээн тахсыахтаахтар.

Манна даҕатан эттэххэ 2020 сыллаабы выпускниктар бизнес проектарын тумугунэн оскуола муниципальной школьной бизнес инкубатордар проектарын курэбигэр кыттан школьное ателье «Ай-тик» проектара, 100 тыһыынчалаах гран ылан үлэлии сылдьабыт.

Бу экономика теориятын, финансовой грамотнаабы ханнык программанан, ханнык матырыйаалынан уорэтэбитий диэн боһпуростар угустук тахсаллар. Мантан салгыы УМК5а тохтуохпут.

Финансовой грамотнаабы эбии дьарык буоларын быһыытынан туспа хас биирдии кылааска ситимнээх рабочай программа оностобут. Ол аата биир линейка матырыйаалынан уорэхпитин былаанныыбыт.

Сорох кылаастарга ОВЗлаах оҕолор бааллар. Кинилэргэ туспа, кинилэр ханнык типтаахтарыттан адаптированной рабочай программа эмиэ туспа оностобут.

Бастатан туран бу программабыт рекомендованнай уопсай примернай программатын булабыт.

1-4 кылаастарга «Программы непрерывной социально-экономической подготовки учащихся младших классов» диэн Сасова автордаах рабочай программанан тирэх оностобут. Бу манна «Экономика для младших школьников» диэн Сасова автордаах учебнай линейкатынан уорэнэбит. Хомойуох иһин бу материалларбыт уксэ электроннай коруннэрэ эрэ бааллар. Бу УМК5а тохтоон аабыахха. Бу «Экономика» диэн учебниктаах, рабочай творческой тэтэрээттээхтэр уонна учууталга комо пособие «Экономика для младших школьников» бааллар. Бу олус интэриэһинэй, оҕоҕо ойдомтуо, тийимтиэ материаллардаах.

5-11 кылаастарга «Программа экономического образования школьников (5-11 классы)», диэн программа, автордара Чумаченко Валерий Валерьевич бу линейкаҕа «Основы финансовой грамотности» учебник. Бу УМК 2021 сыллаабы перечень учебников кирибитэ.

Манна ханнык темалары, разделлары уорэтэритин кыратык сырдатабын:

1 класс: Я и моя семья, Мое и чужое, Почему люди трудятся, Все работы хороши.

2 класс: Жила-была денежка, Что нужно для жизни, Хочу, могу и надо, Как товары и услуги исполняют желание.

3 класс: Труд, собственность, домашнее хозяйство, школьное хозяйство.

4 класс: Местное хозяйство. Управление местным хозяйством. Мир труда и профессий. Возможности местного хозяйства в удовлетворении потребностей людей

5 класс: Что изучает экономика, Труд, Товары и услуги, Обмен, Рынок и конкуренция, Экономика семьи. Семейный бюджет

6 класс: Проблема выбора в экономике, Типы экономических систем, Экономические ресурсы и факторы производства, Производство товаров и услуг, Деньги, Торговля, Роль государства в экономике.

7 класс: Банки и их роль в экономике, Инфляция, Безработица, Производство товаров и услуг. Производительность труда, Издержки производства и прибыль, Спрос и предложение. Рынок

8 класс: Тема 1. Что изучает экономика? Тема 2. Типы экономических систем Тема 3. Факторы производства Тема 4. Производительность факторов производства Тема 5. Спрос Тема 6. Предложение Тема 7. Взаимодействие спроса и предложения Тема 8. Производитель Тема 9. Фирма и конкуренция

9 класс: Тема 1. Деньги Тема 2. Законы денежного обращения Тема 3. Банки и банковская система Тема 4. Экономическая роль государства Тема 5. Финансы государства Тема 6. Рынок труда Тема 7. Экономические проблемы безработица Тема 8. Экономический рост Тема 9. Экономика семьи

10 класс: «Становление предпринимательской деятельности» , «Производство товаров и услуг как основа предпринимательства» , «Барьеры в предпринимательской деятельности» , . Прибыль как цель предпринимательства , Составляющие успешности предпринимательской деятельности – , Мотивация предпринимательской деятельности .

11 класс: Личностные качества как залог успеха в бизнесе, Цели формируют твой успех, планирование предпринимательской деятельности , Финансовое обеспечение, налогообложение и бухгалтерский учет на предприятии. Развитие предпринимательства в Республике Саха (Якутия) , Проектная работа. Бизнес план малого предприятия

Түмүккэ эттэххэ үөрэнээччилэр бу балысхан сайдыылаах бүгүммү олоххо бигэ тирэхтээх, бэлэмнээх, олох араас очурдарыгар оҕустарбакка, иннилэрин толору солонор көмүскэнэр дьон буолан тахсалларыгар, инники олохторугар идэни сөпкө талалларыгар күүс-көмө буолуо бу эбии үөрэхпит диэн эрэнэбит.

Бу бүтэйдик 3 сылы ылан корор буоллахпытна бу экономическэй хайысхаҕа үөрэнээччилэрбит ситибиилэрин этэн аастахпытна:

1. Республиканский онлайн-олимпиада по предпринимательству и самозанятости среди школьников и молодежи РС(Я) 3 оҕо кыттан 2 место буолбуттара;
2. Республиканская онлайн олимпиада Генезис-2020 курэххэ 2 место;
3. Олимпиадаҕа 2020-21 уорэх сылыгар Тимофеева Наташа, Протопопова Наташа призеры; 2021-22 уорэх сылыгар Афанасьев Илья – 2, Николаев Юлиан 3 место.

Үөрэнээччилэрбит олоххо оннуларын бигэтик булуннахтарына бу проекпыт сыалын-соругун ситтэ диэхпит.

Татьяна Иванова, Бүлүү, Үгүлээт